

“Vad ska man med barn och unga till egentligen?”

Projektberättelse för Så blir vi yngre!
Heimbygdas föryngringsprojekt 2015–2018
Författare: Kristina Ernehed

Innehållsförteckning

1. Förord.....	3
2. Introduktion.....	4
3. Bakgrund.....	8
a. Syfte och mål.....	8
b. Metod.....	9
c. Vad görs i övriga landet?.....	10
4. Projektets genomförande.....	12
5. Vad har vi uppnått?.....	17
6. Erfarenheter och reflektioner.....	26
a. Framgångsfaktorer.....	29
7. Slutsatser.....	30
8. Bilagor.....	32

Omslag: Käpphästhoppning på Hembygdsgård hos Fors hembygdsförening, Bispgården
Alla foton Kristina Ernehed

Layout och tryck: Daus Tryckeri Östersund
Utgiven av Heimbygda 2018

Förord

Heimbygda är hembygdsförbund för Jämtland Härjedalen, med drygt 70 medlemsorganisationer och över 10.000 medlemmar. Målsättningen för länets hembygdsrörelse är att skapa samhörighet och gemenskap mellan generationerna och mellan förr, nu och framtid.

Projektet Så blir vi yngre! har genomförts av Heimbygda, länsförbundet för Jämtland Härjedalens hembygdsrörelse under perioden 20150901-20180930.

Projektet har finansierats av Statens Kulturråd och Region Jämtland Härjedalen Kultur.

Projektledare har varit Kristina Ernehed samt Isabell Olsson som vikarierade under Kristinas föräldraledighet. Heimbygda har varit projektägare men Jamtli har bistått med administrativt stöd för anställningen.

Projektets övriga organisation har utgjorts av en ledningsgrupp med representanter från Heimbygdas styrelse, sakkunniga och engagerade i rörelsen. Dessa har under tiden varit: Sten Rentzhog, Kristina Kristoffersson, Ann-Charlotte Ernehed, Eva Sjögren-Zipsane och Susann Myrenhammar.

Vi vill rikta våra varma tack till Statens Kulturråd och Region Jämtland Härjedalen Kultur som möjliggjort detta projekt samt till Jamtli.

Till alla er som deltagit i projektet, som tagit emot besök, som varit med på nätverksträffar, som lyssnat och engagerat er: Utan er hade detta projekt inte blivit mycket alls, det är ni som har gjort det faktiska arbetet. Tack för er tid, energi och ert engagemang, tack för allt ni gjort, allt ni gör och kommer att göra.

Barn och ungdomsombud på nätverksträff på Vemdalens hembygdsgård

Introduktion

Vi lever i en tid där ord som globalisering, digitalisering, urbanisering och mobilitet står högt på agendan. Vi är fria att röra oss som vi vill, vart vi vill och när vi vill. Inget håller fast oss vid gamla traditioner eller platser, inget håller fast oss överhuvudtaget. Den moderna människan äger fullständig rörlighet.

Om hon är född i rätt land, på rätt plats och av rätt föräldrar vill säga.

Allt det vår så kallade moderna tid premierar kräver en motsats som kan leverera det. Vi är några få som kan flyga i princip fritt över världen, för att den stora majoriteten inte kan det. Vi är några få som kan uppleva globalisering som något positivt, för att så många lever i fattigdom och inte har andra val än att tillverka tröjor, telefoner eller glasögon så att vi kan byta så fort tillfredsställelsen börjar avta. Vi är några få som kan leva det urbana livet och på riktigt njuta av den konsumtionistiska valfrihet det erbjuder, medan en mängd andra människor på andra platser producerar det vi vill välja emellan.

Med andra ord, den så kallade moderna urbana livsstilen kan existera på villkoren att en stor mängd människor aldrig kan uppnå den.

Vad har det här med våra hembygder att göra då? Kanske allt.

För i en tid när plats inte spelar någon roll, spelar platsen all roll. Som identitetsmarkören som visar på vår modernitet, status, medvetenhet och våra ambitioner. Som symbolen på vår tids klassresor när vi lämnar den mindre platsen för den större. Som den ultimata värdefördelaren. Den moderna staden och dess invånare är det högst värderade och eftersträvansvärda till skillnad mot de mer rurala miljöerna och länderna. De som kan konsumera är mer värda än de som producerar.

Det kanske låter som en grov förenkling, men det är likväl ett faktum eftersom världen annars inte skulle se ut som den gör. Vi skulle inte ha en landsbygd som riskerar att avvecklas i Sverige om vi på riktigt värderade den lika högt som staden. Vi skulle inte ha länder så drabbade av fattigdomens följd att de inte förmår komma upp på demokratiska knän, om det inte vore för att vi värderade vår konsumtion högre än deras välfärd. Att det ändå känns lite mer värt att vi ska kunna handla ett nytt klädesplagg varje vecka för 199 kronor, än att de som syr dem åt oss får ett bättre liv.

Världen ser ut som den gör för att vi, någonstans i vårt undermedvetna, utgår från dessa värderingar, att vi som lever på vissa platser är lite mer värda än de som lever på andra platser. Och det som blivit så smidigt nu i globaliseringens tider är att vi oftast slipper att se dem som utför sitt lågavlönade arbete för att vi ska få det ännu lite bättre.

Vi har med andra ord ingen relation till dem vårt välbefinnande är beroende av, eftersom de befinner sig på helt andra platser än oss. Vi delar inte sammanhang eller gemenskap.

Denna struktur finns på global nivå, mellan länder, den finns på nationell nivå, mellan större städer och mindre orter och den finns på lokal nivå, mellan residensstäder och övriga kommuner, mellan centralort och landsbygd. Den centraliserade platsen anses vara den utvecklade platsen och den äger tolkningsföreträde över de andra platserna.

Detta låter förstås både raljerande och generaliserande, och som med allt annat så finns det såväl gråskalor som nyanser på dem. Men det är också en väldigt stor del av förklaringen till varför vi står inför den värld vi har idag liksom det också hör ihop med varför hembygdsrörelsen kanske aldrig spelat en viktigare roll än just nu.

Hembygdsrörelsen är rörelsen som lyfter och synliggör platsens betydelse för att skapa relationer, sammanhang och gemenskap samtidigt som den är en kulturarvsrörelse. Det är inom kulturarvet som vi finner berättelserna om varför vi har blivit de människor vi är idag, berättelserna som binder samman plats med tid med oss som både individer och grupp. Inom kulturarvet hittar vi kunskapen och förståelsen för såväl identitet, historia som nutid.

Det är här vi väljer ut berättelserna och historierna om det vi uppfattar som vår kultur och vår gemensamma historia och det är också här vi har utrymmet att utvärdera och omskapa den, där nutidens kunskap kan sätta nya perspektiv på dåtiden. Genom vårt kulturarv kan vi ta reda på frågor som var vi har varit, var är vi, vart vill vi vara på väg och hur kommer vi dit? Frågor som är grundläggande för att på riktigt kunna skapa hållbar utveckling, och som synliggör hur vi hela tiden existerar i relation till varandra, vår natur, vår historia och vår omvärld. Som synliggör att människan per definition är en relationell varelse, som litteraturvetaren Nina Björk uttryckte det i sin bok *Fria Själ*.

Ändå har vi har byggt ett samhällssystem utifrån teorier om människan som en fri och oberoende individ, om naturen som en oändlig resurs och så den eviga tillväxten där vi bara kan konsumera mer och mer. Med följd att vi har tappat relationerna till såväl varandra som till naturen och miljön samtidigt som vi tappat uppfattningen om var i vår historia vi är.

Den nu bortgångne professorn i internationell hälsa tillika en av världens mest uppskattade talare de senaste åren Hans Rosling gjorde det till sin livsgärning att synliggöra hur mycket bättre världen är idag, med bieffekten att han också synliggjorde den enorma feluppfattning de allra flesta har om hur världen faktiskt ser ut nu. Hur den överväldigande majoriteten av människor i västvärlden, nobelpristagare som professorer som lärare, tror att världen ser ut som den gjorde på mitten av 1900-talet, och att den dessutom har blivit sämre. En uppfattning som får följd att beslut tas och politik förs utifrån en felaktig verklighetsuppfattning.

I sin bok *Factfulness* skriver Hans Rosling: ”Missuppfattningen att världen blir sämre är mycket svår att upprätthålla om vi sätter i nuet i ett historiskt sammanhang.”

Detta torde vara en av de främsta demokratiska uppgifterna i vår tid, att uppdatera den allmänt vedertagna världsbilden så att vi verkar utifrån hur världen ser ut nu och inte förut.

Hembygdsrörelsen i Sverige strävar efter att vara en demokratisk kraft i samhället. Sveriges Hembygdsförbund har som ett av tre fokusområden kommande år utveckling av föreningsliv och demokrati. Heimbygda skriver bland annat i sin programförklaring att deras främsta syfte är att skapa gemenskap och samhörighet i tid och rum, mellan alla som bor i bygden, mellan generationerna, mellan förr, nu och framtid. Med andra ord: Att sätta människor, historia och plats i relation till varandra för att ge hela sammanhanget till de människor vi är. Att vårda och skapa de relationer som binder ihop samhället, synliggöra hur vi hör ihop och påverkas av varandra och att sätta nuet i ett historiskt sammanhang.

Det talas ofta om hur det var folkrörelserna som byggde Sverige och den välfärd vi har idag. Det som ofta verkar glömmas bort är vad folkrörelser drivs av, att det handlar om relationer och viljan att det ska bli bättre för fler än en själv. Att människor känner så starkt för något, för varandra, för sitt samhälle, att det blir till en kraft som blir till en rörelse som blir till konkreta resultat.

Den franske sociologen Aaron Antonovsky lanserade på 70-talet begreppet KASAM, känsla av sammanhang. Han forskade på orsakerna till människors fysiska och psykiska hälsa, bland annat genom en studie på överlevande från koncentrationsläger, och kom fram till att vårt välbefinnande är beroende av tre delar:

Hanterbarhet, begriplighet och meningsfullhet. Att man känner att man har en plats och är värdefull i ett sammanhang som man förstår och känner att man kan påverka.

När man ser till drivkrafterna för människors ideella engagemang kan man tydligt se kopplingarna till KASAM. I rapporten "Folk i rörelse-medborgerligt engagemang 1992-2014" presenterar forskarna Johan von Essen, Magnus Jegermalm och Lars Svedberg (Ersta Sköndal Högskola) sin undersökning av det ideella engagemanget i Sverige under den perioden. Förutom att konstatera att det ideella engagemanget är starkt och stabilt och inte alls på tillbakagång, så presenterar de också anledningarna till att människor engagerar sig. De tre främsta är att man vill delta i ett gott sammanhang eller en god gemenskap, göra något konkret för något man är engagerad i och för att man vill känna sig behövd.

Människor engagerar sig alltså ideellt för att det får dem att må bra, det ger dem samhörighet och gemenskap och upplevelsen att kunna påverka sina liv. Utifrån detta bör man kunna argumentera för att folkrörelser i grund och botten handlar om människors strävan efter välmående, vi engagerar oss för att må bra och få det bättre och som följd av detta har vi byggt en stark välfärd, eller ett samhälle som har strävat efter att vara så gott som möjligt för så många som möjligt.

Tillbaka till hembygden och detta projekt. Hembygdsrörelsen är en av Sveriges stora folkrörelser, den samlar 2050 föreningar och 450 000 medlemmar landet över. Unikt för hembygdsrörelsen är att den har möjligheten att samla människor över alla gränser utifrån att de delar plats, oavsett härkomst, identitet, politisk uppfattning, ålder osv. Hembygdsrörelsen har förutsättningarna att vara rörelsen där alla får plats.

Projektet Så blir vi yngre! har haft följande riktlinjer som ledord:

Vi tror att vägen fram till ett tryggt och öppet samhälle börjar där vi är förankrade i vår egen historia och identitet och förstår den, och inkluderande inför nya kulturer och framförallt har förståelse för att vi hela tiden skapar ny historia.

Det övergripande syftet för projektet har alltså varit att synliggöra hur hembygdsrörelsen är och kan vara ett ännu starkare redskap för att skapa trygghet, öppenhet och samhörighet och vilken viktig roll barn och unga spelar för det.

Sett ur ett större samhällsperspektiv så är det konkret demokratiutveckling det handlar om. Att verka för att stärka och utveckla människors vilja, lust och förmåga att vara delaktig i sitt lokalsamhälle samt att uppdatera den gemensamma världsbilden och därmed förmedla förståelsen för hur vi kan påverka och förändra vårt gemensamma samhälle, redan från att vi är barn.

Hembyggsdag hos Fors hembygdsförening, Bispgården

Bakgrund

Hembygdsrörelsen står, likt övriga föreningsvärlden, inför en förändringens tid. Nedåtgående medlemsiffor och en stigande medelålder gör att framtiden för rörelsen ser oviss ut. Med bakgrund i detta initierade Heimbygda 2013 en förnygringsprocess. Liksom många andra föreningar konstaterades det att man behövde få med fler och yngre medlemmar. En barn- och ungdomskommitté tillsattes för att jobba vidare med frågan, vilket mynnade ut i ett förslag om att genomföra en förstudie för att ta reda på hur det såg ut med barn- och ungdomsverksamhet bland länets hembygdsföreningar. Styrelsen tog beslut om att genomföra förstudien med egna medel, och vintern 2015 tog Så blir vi yngre! sin start.

I denna förstudie gjordes en kartläggning av vilken verksamhet riktad till barn och unga som finns inom hembygdsrörelsen idag, samt vilka utvecklingsmöjligheter som kunde ses. Totalt besöktes 26 föreningar runt om i länet (Heimbygda har totalt 71 föreningar anslutna, varav cirka 50 kan anses vara aktiva inom det relevanta området). Under förstudien så etablerades ett nätverk av ombud och intresserade av dessa frågor från de olika föreningarna.

Förstudien visade att föreningarna vill utveckla sin verksamhet inom fem områden:

- Samarbete med skolan: Få hjälp med att ta kontakt med skolan, få hjälp att ta fram en plan för hur man vill jobba med skolan samt material om vad man kan erbjuda skolan.
- Lekmiljöer: Hjälp att bygga och ta fram förslag på vad man kan göra. Hjälp att ta reda på vad som kan önskas.
- Nå och involvera småbarnsföräldrar: Att få hjälp att ordna träffar och bjuda in småbarnsföräldrar till föreningen (hjälp att nå de målgrupper man själv inte förmår att nå).
- Involvera äldre barn och unga: Sätta ihop en referensgrupp, involvera unga i det digitala arbetet.
- Integration: Att presentera och involvera våra nya medborgare i vårt lokala kulturarv.

Utöver detta visade förstudien också att det behövdes ett arbete för att fortsätta utveckla nätverket och ta fram hjälpmedel för barn- och ungdomsverksamheten, samt att det behövs en verksamhetsutvecklande roll för att driva detta vidare.

Utifrån dessa områden så valde projektet att fokusera främst på de två första delarna eftersom de till stor del utgör grunden för de övriga att bygga vidare på, samt att jobba attitydsförändrande.

Syfte och mål med projektet

Det långsiktiga målet är att få till en förnygring och förnyelse av hembygdsrörelsen, att förändra attityder och normer kring vad hembygd och engagemang är och kan vara och vilken roll de kan spela. Hembygdsföreningarna i länet ska vara livskraftiga med bred åldersblandning och ha en aktiv roll i den lokala samhällsutvecklingen.

För att komma dit krävs det ett aktivt arbete på flera nivåer. En grundläggande del är att göra hembygdsrörelsens verksamheter mer tillgängliga, roliga och intressanta för barn och unga, en annan är att ha ett fungerande samarbete med skolan eftersom det är den plattform som möjliggör kontakt med alla unga i samhället.

Som redskap och medel för att få till stånd den önskade förändringen så har projektet jobbat utifrån följande kortsiktiga mål:

- Att involvera så många föreningar som möjligt i projektet.
- Att stötta och inspirera det egna utvecklings- och förändringsarbetet inom föreningarna.
- Att möjliggöra nätverkande och erfarenhetsutbyte.
- Att stötta till dialog och samarbete med skola.
- Att hjälpa föreningar att utveckla kreativa miljöer för barn och att ta fram nya metoder och sätt att arbeta på.

Målsättning vid projekttidens slut är att en betydande del av länets hembygdsföreningar ska vara involverade i denna förändring utifrån sina förutsättningar.

Syfte

Vi tror att det öppna mötet med vår historia och vårt kulturarv är vägen fram till ett tryggt och öppet samhälle. När vi är förankrade i vår egen historia och kultur kan vi vara öppna och inkluderande inför andras, och framförallt förstår vi att vi hela tiden åter och omskapar den. Här har hembygdsrörelsen en viktig roll att spela, som den gemensamma nämnaren som kan samla människor över alla gränser, genom den plats de delar. Syftet är därför att förnygra och förnya hembygdsrörelsen genom att öppna upp den, släppa in nya grupper och perspektiv.

Tovade leksaker från slöjddag på Offerdals hembygdsgård

Metod

Projektet har jobbat utifrån djupintervjuer med föreningarna, besökare samt i flera olika workshops med föreningarna. Eftersom det ligger i uppdragets natur att hitta nya vägar och strukturer så har projektet använt en öppen undersökande processmetod för att hitta vad som krävs för att utveckla föreningslivet. Mycket har handlat om att finna ut vad incitamenten och drivkrafterna för det ideella engagemanget är, och hur dessa bäst kan stärkas eftersom det är de krafterna allt annat ska byggas på.

Projektet har också jobbat med attitydsförändring i tre led: genom internt medvetandegörande om rådande normer och strukturer, genom att koda om den vedertagna bilden och uppfattningen om vad hembygdsrörelsen är och kan vara och slutligen genom att aktivt närma sig nya målgrupper.

Rent praktiskt så har projektledningen jobbat med att ge stöd och hjälp till föreningarna i deras utvecklingsarbete, tex med bidragsansökningar, framställande av verksamhetsplaner, utveckling av kreativa miljöer och samarbetet med skolan.

Vad görs i övriga landet?

När hembygdsrörelsen växte fram kring förra sekelskiftet så var det en ung rörelse. Redan på 70-talet konstaterades dock att man behövde jobba med sin förnygring och sedan dess har många olika insatser gjorts. Idag är barn och unga ett av tre fokusområden inom Sveriges hembygdsförbund.

Runt om i landet så finns det många olika verksamheter i större och mindre omfattning. Exempelvis kan nämnas Skånes hembygdsförbund där det finns en kulturpedagog/hembygds-konsulent som jobbar specifikt med att utveckla föreningarnas samarbete med skolan och med att nå barn och unga. Här är stort fokus på kulturarv och historia med bland annat arkeologiklubbar. Här har man också jobbat mycket med att ta fram ett flertal lärarhandledningar som finns tillgängliga på deras hemsida. Ett annat stort projekt är Hembygd 2.0 som är ett samarbete mellan Bohusläns hembygdsförbund och en bildkonstnär för att skapa digitala berättelser om det lokala kulturarvet.

I Marks kommun i Västra Götaland har en omfattande kartläggning gjorts av skolans historia, som ett led i kommunens arbete med att aktivt lyfta fram barnens kulturarv. I Algutsboda i Småland jobbar hembygdsföreningen med fokus på nutiden och erbjuder alla elever i årskurs åtta en trafikutbildning för att kunna ta mopedkort.

Från riksförbundet SHF så har det stora projektet Hembygdsambassadör nyligen genomförts, med syfte att utbilda ungdomar till att bli hembygds guider. Detta har bland annat resulterat i att det bildats ungdomssektioner hos vissa föreningar samt bidragit till styrelseförnygring hos andra. Studiematerialet för att bli hembygdsambassadör finns tillgängligt på SHFs hemsida.

Det bör också nämnas att finns också en stor mängd föreningar över hela landet som har skolmuseum på sina hembygdsgårdar, och som arrangerar skoldagar i tidsrese-anda.

Utöver detta så finns givetvis en stor mängd enskilda aktiviteter och verksamheter speciellt riktade till barn och unga.

Barn går på lina på hinderbanan på Vemdalens hembygdsgård

Gungbräda med historia på Stuguns hembygdsgård, hela berättelsen finns på lekolarbanken.se.

Projektets genomförande

Projektet tog sitt avstamp i den förstudie som gjordes och det nätverk som etablerades i och med den. I ansökningarna för projektet söktes medel för en heltidstjänst, de medel som beviljades räckte till lite mer än en halvtidstjänst.

I och med detta fick den ursprungliga planen förändras, och fokus lades främst på samarbetet med skolan samt att utveckla verksamheter som når barn och unga.

När projektet startades upp var det som ett riktat initiativ från Heimbygdas styrelse till medlemsföreningarna. Styrelsen hade sedan en tid diskuterat situationen med att medelåldern bland medlemmarna blev allt högre och att det var nödvändigt att göra något för att förändra det. Redan då fanns ett flertal föreningar där man jobbade väldigt aktivt med verksamheter för barn och unga, vilket dock inte var synonymt med att fler unga engagerade sig i föreningsarbetet. Det var också ett arbete som inte var prioriterat, utan den rådande uppfattningen var att hembygdsrörelsens fokus skulle ligga mer på att bevara kulturarvet än att använda det och göra det relevant för nya grupper. En av de initiala målsättningarna med att satsa på ett särskilt projekt var att lyfta barn- och ungdomsverksamheten till att bli ett av hembygdsrörelsens självklara verksamhetsområden.

Läget innan projektets start var att ungefär en fjärdedel av alla hembygdsföreningar hade någon slags verksamhet för barn och unga. Det vanligaste var att man hade särskilt fokus på barn vid firandet vid högtider, det näst vanligaste var att man hade någon form av gammeldags skoldag och att man hade särskilda lekmiljöer. Utöver detta så fanns ett fåtal föreningar som hade mer utvecklade verksamheter i form av program eller återkommande aktiviteter. Men sammantaget så rådde en ganska sömnig tillvaro för hembygdsrörelsens verksamhet för barn och unga.

Uppsökande verksamhet

När arbetet med kartläggningen började kontaktades alla aktiva föreningar, drygt 70 stycken. Av dem så svarade 40 stycken, ett tiotal var ointresserade medan 26 föreningar bjöd in till samtal. Av de 26 så var cirka hälften positiva och intresserade, medan övriga fick övertalas lite mer innan en träff bestämdes. Med andra ord så var mottagandet av projektet lite ljumt i början.

Träffarna med föreningarna skedde på deras villkor och tid, antingen som en punkt på ett styrelsemöte eller som ett separat möte för de som var intresserade.

Själva upplägget för mötena var ganska enkla, efter en kort presentation av projektet så fick de berätta om sig själva, sin historia och verksamhet för att sedan gå in på vad man gör för barn och unga i nuläget och så framförallt vad de då ville göra och vilka utmaningar de såg.

Två saker som var genomgående under träffarna var dels att många började med att säga att de inte hade just nån verksamhet för barn och unga för att sedan när de berättade om sin verksamhet inse att de gjorde en hel del. Det blev tydligt att de aldrig hade lyft fram eller fokuserat på det som just barn och ungdomsverksamhet innan. Det andra var att det nästan alltid visade sig att det fanns mängder med idéer och tankar kring hur man ville och kunde utvecklas, men att det som regel aldrig fanns tid att prata om de sakerna på de vanliga styrelsemötena. I de flesta fallen utmynnade det i längre samtal om vilken utveckling man vill ha och vilken roll man ser sig spela i sitt samhälle. Med andra ord kan man säga att dessa möten fungerade som en katalysator för tankar och samtal som inte tidigare fått plats på dagordningen men som är nödvändiga för vitaliseringen.

Möten med hembygdsföreningarna. Uppifrån och ned: Stuguns hembygdsförening, Sundsjö hembygdsförening, Undersåkers hembygdsförening och nederst Hällesjö hembygdsförening.

Ett nätverk växer fram

Nästa steg efter dessa träffar var att etablera ett nätverk för dem som ville jobba vidare med frågorna. Syftet med nätverket har varit att det ska fungera som ett forum för erfarenhetsutbyte, nätverkande, kunskapslyft och inspiration. En väldigt viktig del har också varit att projektet har stått för alla kostnader i form av reseersättning och förtäring under dagen. Nätverksträffarna ska inte vara något som tar energi eller blir ytterligare en arbetsuppgift, utan de ska ge kraft och lust att fortsätta sitt engagemang.

Totalt har det under projektets tid hållits nio nätverksträffar. Innehållet på dessa träffar har varit blandat men upplägget har varit att de ska ge kunskap, insikt, inspiration, tips och idéer som kan vara relevanta för de deltagande. Träffarna har både varit som studiebesök på olika hembygdsgårdar och i Östersund på Jamtli och på Landsarkivet i Östersund och Föreningsarkivet i Jämtlands län och de brukar ha mellan 15-30 deltagare per gång.

Några återkommande delar har varit att bland annat ge tid och utrymme åt föreningarna att berätta om sig själva och vad de gör. Detta är viktigt dels för att det innebär kunskapsöverföring, att man kan ta hjälp av varandras erfarenheter, dels för att det innebär relationsbyggande och för att det ligger en otrolig kraft i att bli bekräftad i ett större sammanhang. Dessa rundor har fått ta olika stort utrymme, är det många nya med så behövs en mer omfattande presentation, medan det vid vissa träffar räcker med kortare uppdateringar sen sist.

Något annat som varit viktigt är att ge utrymme för reflektion även här. Att diskutera relevanta frågeställningar i grupp, och så alltid avsluta varje träff med en runda där alla får reflektera över dagen.

Med nätverket etablerat så var också kanske den viktigaste delen på plats för projektet, den delen som skulle fortleva efter projektets slut och borga för att det påbörjade arbetet skulle fortsätta. Arbetet fortskred sedan med fortsatt uppsökande och stöttande arbete med föreningarna.

Något som konstaterades ganska tidigt var behovet av att ta vara på den mängd erfarenheter och kunskap som fanns runtom i föreningarna, och göra dem tillgängliga för fler. Idén om en digital kunskapsbank föddes, och under projektets andra år blev den efter digert arbete verkställd och lekolärbanken skapades. Nu fanns en digital plats för att samla och synliggöra all verksamhet för unga och för att underlätta för nya att komma igång.

Sagt om nätverksträffarna:

"Jag har fått massa tankar och idéer om vad man kan fylla vårt arbete med."

"Oerhört inspirerande att få en sån här vitamininjektion. Viktigt att vi ser oss som en helhet som blickar framåt också, som ser vår roll i samhället och blickar framåt."

"Väldigt givande dag för mig som ny."

"Är uppfylld av allt jag fått med idag, vill börja jobba med det."

"Mycket inspirerande dag, har fått en massa goda idéer av alla, en riktig skattkista. Det ska bli roligt att få berätta om dagen för styrelsen."

"Det är inspirerande att bara få träffa alla andra!"

Diskussioner, föredrag och grupparbeten under de olika nätverksträffarna.

Att förändra attityder

Som nämns i målen så har en viktig del i projektet varit att jobba attitydsförändrande. Ett sådant arbete är diffust att definiera och inte så enkelt att mäta, eftersom det syftar till att ändra normer och strukturer i samhället över tid. Det kräver att man jobbar på flera nivåer samtidigt. Dels väldigt konkret och direkt med att ändra förutsättningar, att till exempel göra hembygdsgården till en plats för lek och skoj, dels måste man nå de önskade målgrupperna och få dem att förstå att man kan ha något att erbjuda dem. Slutligen måste man jobba med den rådande kulturen/attityden, hur man pratar, hur man håller möten, vilka man inkluderar osv. Alla delar är lika nödvändiga och drar varandra, men den som är avgörande för att skapa en hållbar förändring är den sistnämnda. Att man i sin förening blir observant på vilken plats och vilket utrymme som ges för nya människor och tankar. Där spelar de goda exemplen och de medvetna valen en stor roll för att helt enkelt koda om gamla uppfattningar.

Detta arbete har bland annat skett i möten och samtal med de föreningsaktiva, där ett sätt att koda om är att spegla utanför normen. Det har också skett genom att påverka inställningen till barn och ungdomsverksamhet internt bland de föreningsaktiva genom att delta på de årliga sammankomsterna och berätta om vad som allt som pågår runt om i länet och om resultaten, samt genom att synas i nya sammanhang, att vara aktiv på sociala medier, i traditionell media och att aktivt sprida bilden av att hembygdsrörelsen är en aktiv rörelse med mycket verksamhet för barn och unga.

Projektet har alltså arbetat tvärverkande i många led. Ett led har varit att jobba mot föreningarna med syfte att stimulera till mer verksamhet runt om i länet, ett annat led har varit att gå före och ta fram underlag och redskap för att förenkla föreningarnas arbete. Ännu ett annat led har varit att synliggöra och förankra hembygdsrörelsen i nya sammanhang samt att lyfta och stärka den ideella kraften och hitta nya vägar för engagemang.

Arbetet har som sagt byggt mycket på att jobba undersökande och understödjande och att ta reda på vad som driver det ideella arbetet och hur det kan stärkas och vilka utmaningar det har. Det innebär speciella förutsättningar att jobba med människors ideella engagemang som ”material”. Bland annat kräver det förmågan att möta, se och bekräfta människor i deras egna sammanhang och ge deras berättelser tolkningsföreträde. Det innebär också att det är svårt att ställa krav eller jobba förutbestämt, eftersom människors liv och situationer hela tiden är föränderliga, liksom styrelsesammansättningar.

För att sammanfatta den metod som utarbetats så har det handlat om att arbeta växelvis mellan makronivå och mikronivå. Att först ta ut riktning uppifrån för att sedan förankra i gräsrotsnivå och fånga upp behoven där för att sedan ta det tillbaka upp osv. Och att hela tiden utgå från det ideella engagemanget.

Hinderbanan på Vemdalens hembygdsgård lockar såväl små...

... som stora. Här är det barn- och ungdomsombuden som testar balansen.

Vad har vi uppnått?

När projektet startades upp var barn- och ungdomsverksamheten som sagt ett område som var tämligen underprioriterat i den lokala hembygdsrörelsen, och projektinitiativet var ett tydligt beslut uppifrån. Det som kan konstateras efter drygt tre år är att den uppfattningen är förändrad och att det skett en tydlig attitydsförändring lokalt. Av de tio föreningar som aktivt avböjde medverkan vid projektets start så har under det sista året sex av dem själva tagit kontakt för att få hjälp att komma igång. Det märks också genom att ett flertal föreningar som hade problem med att fylla sina styrelser under de sista två åren har fått in nya yngre ledamöter som satsar just på att skapa barn- och ungdomsverksamhet.

En av huvudanledningarna till att det kunnat bli en så pass märkbar förändring är att steget efter ett riktat initiativ uppifrån var ett grundligt förankringsarbete bland gräsrotterna, att det direkt plockades ner till ett underifrån perspektiv, och att det sedan är därifrån det huvudsakliga arbetet har utgått. Att det till så stor del har handlat om att värna, vårda och stärka den ideella kraften, och att utforska vad dess behov är.

En annan av de avgörande delarna är antagligen kraften som uppstår när engagerade människor med idéer och vilja möts och stärks av varandra, just det som nätverket gång på gång har vittnat om. Att man plötsligt har fått ett större sammanhang och känner en större mening med sitt arbete, och att det ger en nytändning som sprider sig vidare. Att det blivit tydligt vilken viktig roll man fyller som ideellt engagerad, och att det arbete man gör spelar roll, inte bara här och nu utan även för framtiden. Att människor känt sig stärkta och sedda och att det i sig gör att det blir intressant för andra att vara med.

Ett annat av de tydligast märkbara resultaten på attitydsnivå är att barn- och ungdomsfrågan inte handlar så mycket om barn- och ungdomsverksamhet i sig, utan hur det är ett perspektiv som är ett väldigt effektivt redskap för att öppna upp tankarna kring utveckling och förnyelse och att kliva utanför de vedertagna strukturerna och förväntningarna.

Det är fortfarande för tidigt för att fastslå att man uppnått den långsiktiga förnyring och förnyelse av hembygdsrörelsen som var det långsiktiga målet, men vi kan utan tvekan säga att vi har kommit en bra bit på vägen.

Nätverket

Det nätverk som har byggts upp under projekttiden har utvecklats till att bli ett forum för det lokala samtalet om vilken roll som hembygdsrörelsen har, kan ha och bör ha, i samhället. Nätverket har också kommit att bli en mötesplats för dem som är engagerade och aktiva för en förnyring, vilket har inneburit att nätverket i sig har fått en förnyande effekt. Nätverket kommer att fortsätta träffas och utvecklas två gånger per år.

Lekolärbanken

Ett konkret resultat är den digitala kunskapsbank som byggts upp, lekolarbanken.se. Syftet med denna kunskapsbank är att det ska vara en sökportal för alla som vill hitta tips, idéer och förslag på saker man kan göra för barn kopplat till hembygdsrörelsen, och en plats där alla som har aktiviteter enkelt kan lägga in dem. Hemsidan är öppen för alla, och målsättningen är att den ska vara en nationell angelägenhet.

www.lekolarbanken.se

Sambandet skola-hembygdsrörelse

Ett annat konkret resultat är den sammanställning av sambanden mellan grundskolans läroplan och hembygdsrörelsen som tagits fram av ett av ombuden under projektet. Denna har även anammats av SHF riks och fungerar som ett redskap för att enkelt kunna se hur hembygdsrörelsen kan vara en resurs för skolan.

Under Sambandet skola-hembygdsrörelse. Sammanställningen finns att hämta på SHFs hemsida under kategorin barn och unga www.hembygd.se. Ett sammandrag finns även i SHFs skrift "Hembygdens barn och skola" där även Fors hembygdsförenings verksamhet för skolan presenteras.

Konferensen Kulturarv – roligare i praktiken än teorin

Under projektets slutskede så hölls en nationell slutkonferens med fokus på förnyelse av hembygdsrörelsen och föreningslivet*. Konferensens syfte var berätta om projektet och att lyfta både teori och praktik och visa konkreta resultat. Deltagarna fick lyssna på anställda inom kulturarvssektorn, på unga engagerade och på de som jobbar aktivt med att binda ihop hembygdsarbete med skolan.

Under konferensen blev det tydligt att det finns ett stort behov för fortsatt samarbete inom dessa frågor för intresserade från hela landet. Planen är att detta ska utvecklas vidare och förhoppningsvis ska utmynna i ett hembygdspedagogiskt forum.

*Se bilaga för program.

Sagt om konferensen Kulturarv - roligare i praktiken än teorin:

Det var bra att få en tydlig förståelse av hur föreningars verksamhet kan vara fostrande och bidra till socialt entreprenörskap. Visade också på hembygdsföreningen som en plats att odla sin självkänsla och förståelse för sig själva.

Otroligt inspirerande och stärkande, viktigt forum för nätverkande.

Jag tar med mig nya idéer till verksamhet, inspiration från andras insatser och aktiviteter.

Inspirerande med nya infallsvinklar på kulturarv som ger handlingskraft både till det ideella arbetet och till yrkeslivet med barn och unga.

Övrigt

Under projektets andra år togs en sommarbroschyr fram med alla barn- och ungdomsaktiviteter hos länets hembygdsföreningar, som under det tredje året utvecklades till en sommartidning som omfattade all hembygdsverksamhet i länet.

Under projektets gång så har två ansökningar gjorts. I starten gjordes en till Allmänna Arvsfonden för att utveckla projektet ytterligare, den blev dock inte beviljad på grund av bristande förankring i målgruppen (barn och unga). I slutet av projektperioden har en ansökan till Region Jämtland Härjedalen gjorts för en fast tjänst som hembygdspedagog.

Resultat hos föreningarna

På föreningsnivå har det hänt en hel del. Under projektets sista år började det märkas att barn- och ungdomsfrågan börjat ta plats som en allt mer självklar verksamhet. Föreningar som vid projektets början inte alls var intresserade tog nu kontakt och ville få hjälp att komma igång. Andra föreningar som tre år tidigare hade svårt att få ihop till full styrelse har nu genomgått rejäla förnyringar och har idag nya styrelser där barn och ungdomsverksamheten är en självklar del. Detta skulle kunna ses som ett resultat av det attitydsförändrande arbetet.

Resultat i siffror:

16 föreningar som har en konkret förändring/utveckling under projektets gång.

8 föreningar hade en väl utvecklad verksamhet för barn och unga som rullar på.

10 föreningar har sporadiska aktiviteter.

6 föreningar som avböjde medverkan först som sedan kommit med.

Totalt antal föreningar som varit engagerade i projektet: 32 st.

Eftersom alla föreningar har olika förutsättningar så är det vitt skilda saker som hänt hos dem, här följer ett axplock från varje kommun.

Ströms hembygdsförening

Ström var en av de föreningar som inte var intresserade att vara med i början, då man inte kände att man hade resurser till det. Under projektets gång förändrades styrelsens sammansättning, och med det tillkom ett stort fokus på barn och unga. Ett utvecklingsprojekt på tre år söktes och beviljades, och pågår nu. Sedan ett år tillbaka erbjuder man nu Öppen Förskola på hembygdsgården i samarbete med Jamtli, där barnen får leka och delta i aktiviteter i historisk miljö.

Undersökande besökare på Barnens Rajd på hembygdsgården i Strömsund.

Ljungdalens hembygdsförening

Ljungdalen är en by mitt i fjällvärlden i Härjedalen. Här hoppade man snabbt på tåget när detta projekt lanserades, och har utvecklat ett nära samarbete med skolan och eleverna. Man jobbar dels med programverksamhet där det finns ett flertal inslag för barn, som sagoläsning i samekåta, getvandring och teater, men också med längre pågående verksamhet där "Fjällämmelns stig" är det mest omfattande. I detta projekt så skapar barn och vuxna tillsammans en naturstig med berättelser och historia om och från Ljungdalen. Historierna illustreras med tittskåp med små lämlar som barnen tillverkar, som sätts upp längs en naturstig allt eftersom. Ljungdalens hembygdsförening blev 2017 utnämnd till årets hembygdsförening i både länet och i landet med följande motivering: "Genom omstart med nytänkande har den vilande föreningen nu blivit ett kulturcentrum i vid bemärkelse. Man förverkligade sin målsättning Nu blir vi yngre genom projekt där alla åldrar fick känna sig delaktiga. Genom förnyelse och nytänkande har man väckt engagemang och påvisat att hembygdsföreningen är en aktiv och betydelsefull kraft med förmåga att bidra till en positiv utveckling av lokalsamhället i sin bygd."

Exempel på lämlar från "Fjällämmelns stig".

"När jag först hörde om detta projekt var min första tanke "men jag har ju aldrig sett ett barn, de är ju bara på skolan och sen sitter de hemma", men tack vare projektet så har jag tänkt om och insett att det är barn vi måste jobba för om vi ska leva vidare."

– Gunilla Lundhall, ordförande Ljungdalens hembygdskommitté, årets hembygdskommitté 2017 i både Jämtland Härjedalen och Sverige.

Vemdalens hembygdskommitté

Vemdalen är en ort där besöksnäringen är stark, och detta genomsyrar även hembygdskommittén. Här jobbar man sedan några år mot målet att skapa ett kreativt minimuseum för hela familjen. Genom långsiktiga verksamhetsplaner och projektmedel har de byggt upp del efter del, och har idag en stor utomhusmiljö för barn och unga. Under 2017 och 2018 har de beviljats flera större projekt, och är nu på väg in mot målfasen. Nu ska en plan tas fram för hur gården och dess samlingar kan användas på ett pedagogiskt och spännande sätt, för både besökare och skolans verksamhet. Vemdalens hembygdskommitté samarbetar också med Jamtli och NCK, nordiskt centrum för kulturarvspedagogik, i deras satsning för att få kulturarvet och besöksnäringen att mötas.

Sundsjö hembygdskommitté

Sundsjö är bygden där August Strindberg har sina rötter, och där hembygdskommitténs styrelse har problem med att de alla är yrkesverksamma och därför inte hinner med allt de vill göra. Här har man också jobbat aktivt med att öppna upp hembygdsgården för barn och unga med den uttalade målsättningen att deras ordinarie verksamheter alltid ska ha något inslag som lockar barn. Detta har fallit väl ut, man har bland annat haft quizkvällar med frågor för hela familjen och barndisko.

Aspås hembygdskommitté

Aspås är en större by med skola, men ingen annan service. Här har man också ett väl utvecklat samarbete med skolan, där de kommer på besök varje år. För några år sedan ville föreningen dock ha ännu mer utbyte, och arrangerade därför en fotoutställning för eleverna på temat "min hembygd". Utställningen visades på hembygdsgården under sommaren och lockade både eleverna och deras familj och vänner.

Sedan ett par år tillbaka samarbetar flera olika föreningar i Aspås med varandra och sätter ihop ett sommarlovsprogram för barn och unga. Detta innebär att det finns verksamhet varje vecka, som man hjälps åt att arrangera.

Alla hjälps åt att hässa höet på Petrus Jonsa-holmen intill älven Lången.

Fors hembygdsgård

I Fors, eller Bispgården som är själva orten, har man ett så väl utarbetat samarbete med skolan att man har en egen läroplan för elevernas besök i det gamla skolmuseet. Detta har sin förklaring i att lärarnas engagemang för kulturarvet har varit så pass starkt, att de själva började spara gammalt elevmaterial när kommunen började lägga ned skolor. Efter några år hade de så mycket material och samtidigt ett tomt klassrum, med följderna att de började bygga ett eget skolmuseum av materialet. Detta har sedan använts när skolan har haft sin årliga "gammeldags skoldag", då eleverna har fått använda de tidigare elevernas arbeten, för att sätta det i relation till vår tid. Man använder även gamla bilder och skolkataloger där eleverna kan leta fram föräldrar, lärare eller andra bekanta och se hur de såg ut som barn.

Undervisningen dessa dagar kretsar också kring den lokala historien.

Utöver detta så jobbar Fors hembygdsgård på många andra sätt med att ha verksamhet som lockar hela familjen, och strävar efter att hembygdsgården ska vara en plats som är rolig att vara på för alla. Under årets hembygdsgård kunde man till exempel prova på den nya sporten kähästhoppning, under ledning av två unga tjejer (bild se framsida).

Undersåkers hembygdsgård

Undersåker ligger mellan Järpen och Åre. Här har man sedan ett par år tillbaka en kontinuerlig verksamhet för barn och unga då man jobbar med tidsresor. De sista åren så har man jobbat

Utomhusmiljö för att göra tidsresor, på egen hand eller med ledare.

mycket med att utveckla lek miljöer även inomhus, samt att få till stånd en större plats för att ha barnverksamhet. Ett annat lyckat nytag för att både få in pengar och locka nya människor i alla åldrar har varit att anordna pizzaförsäljning ett par gånger per sommar. Då bakar föreningen pizza i bakstugan till försäljning, vilket har varit väldigt uppskattat.

"Vi hade ju inte just någon verksamhet för barn och unga, men så kom Kristina hit och pratade på ett styrelsemöte, och sen gick jag hem och funderade på det där och tänkte att det är ju rätt, det är ju viktigt. Så jag frågade en kvinna i byn om inte hon var intresserad att engagera sig i det, det var hon och så fick hon med sig en till och nu har det hänt massor och vi har fått en riktig nytändning". – ordförande i hembygdsgård

Sommaröppet på skolmuseet på Fors Hembygdsgård, Bispgården

I Pålgård har Ragundas hembygdsgård lagt in en minigolfbana i den gamla lagården.

Erfarenheter och reflektioner

Det är enkelt att säga att hembygdsrörelsen måste förnygras och lätt att hålla med om för de flesta men betydligt svårare att genomföra i praktiken. Börjar man gräva djupare i vad det egentligen handlar om och vad det är som behöver förändras så står man ganska snart inför en omfattande samhällsanalys. För hembygdsrörelsen är långt ifrån den enda av folkrörelserna där förnygringsfrågan är het, utan den gäller snarare för de flesta, de politiska partierna inkluderade. Vad är det som gör att vi hela tiden tror att unga inte vill engagera sig?

Som nämndes i introduktionen så handlar förnygringsfrågan i grund och botten om demokratiutveckling och det faktum att de strukturer vi har byggt vårt nuvarande demokratiska samhälle på inte längre fungerar optimalt eftersom nya människor inte känner sig intresserade, inkluderade eller inte ens vet att de finns.

Kunskapsöverföring under marknadsdagar på Vemdalens hembygdsgränd.

Här är det lätt att fastna i en diskussion om huruvida det är rätt eller fel eller i uppfattningen att det skulle betyda att allt som har gjorts tidigare är fel.

Men kanske är det här det första stora steget mot konkret förändring ligger, att om vi konstaterar att det sätt vi har gjort saker på hittills har varit de bästa för att ta oss dit vi är idag och att nu behöver vi göra på ett nytt sätt så öppnar vi upp för både dem som varit med sedan länge och de som är nya.

Om vi väljer sådana vägar kan vi öppna upp för de stora samhällsperspektiven, där vi blickar bakåt för att se och förstå var vi är nu och därmed också se vilka vägar som går framåt. Eller som det brukar heta i hembygdsrörelsen ”om man vägrar titta bakåt och inte vågar titta framåt får man se upp”.

För att koppla tillbaka till Hans Roslings citat i inledningen så står vi just nu i en tid när vikten av att känna sin historia och sitt kulturarv är väldigt stor, liksom vikten av att våga blicka framåt och pröva nya vägar. Här kan hembygdsrörelsen spela den avgörande rollen om den verkligen vill och vågar.

För som sagt, det är lätt att säga att förnygring är viktigt. Svårare är att öppna upp för det förändringsarbete som det kräver eftersom det till största del handlar om att ändra på sig själv.

Och kanske är det i själva verket där som skon klämmer. Att det är svårt att ändra på sig eftersom det ofta gör ont. Ont att inse att man kanske inte alltid gjorde rätt, att man inte varit medveten om sig själv och kanske sårat eller stängt ute andra. Då är det lättare att hitta andra anledningar, som att säga att folk inte längre vill engagera sig.

Trots att det inte är sant. Liksom det inte heller är sant att unga inte vill engagera sig. Den senaste Ungdomsbarometern från 2018 visade att unga svenskar är mer engagerade än på länge men att de antingen inte lockas eller fångas upp av det traditionella civilsamhället.

Egentligen borde dessa konstateranden räcka: problemet är inte att folk inte vill vara med, problemet är att de vedertagna strukturerna inte är så öppna och inkluderande som krävs. Med andra ord så borde problemfokus kanske i första hand ligga på de egna organisationsstrukturerna och inte på de unga. Allt förändringsarbete börjar med en själv och det gäller även för en förening eller en organisation. Första steget till utveckling är en rannsokande titt på sig själv. En sådan är dock svår att ta på egen hand utan kräver stöd och hjälp utifrån.

Det är också lätt att säga att det beror på att människor har svårt för förändring, så är det dock inte eftersom förändring är naturens främsta förmåga. Däremot kan det bero på att de bakomliggande strukturerna är våra grundläggande samhällsstrukturer, som vi alla är med och bär upp. Och våra samhällsstrukturer däremot är konstruerade efter idén om konstanta tillstånd.

En annan reflektion som har varit genomgående i arbetet med detta projekt har varit det tydliga genusperspektivet som kommer till uttryck på flera sätt. Dels i konstaterandet att majoriteten av de som är pådrivande för utveckling inom hembygdsrörelsen är kvinnor, dels för att synliggöra och förstå de större strukturer som hembygdsrörelsen befinner sig i. Att de värderingar som hembygdsrörelsen förknippas med, trygghet, närhet och vårdande av relationer och de mindre sammanhangen är kodade som mjuka och traditionellt kvinnliga värden som är svåra att mäta. Ser man också till perspektivet hembygdsrörelsens roll för vår gemensamma historia så finns än fler paralleller. På samma sätt som kvinnor inte inkluderats i historiebrevbeskrivningarna för att stärka mannens makt, så kan man se att hembygdsrörelsen inte inkluderats i historien om nationalstaten Sverige.

I skriften ”Ideer om hembygden” skriver Peter Aronsson, professor i Historiebruk och Kulturarv, inledningen under rubriken Hembygdsrörelsens frågor. I den tecknar han framväxten av nationalstaten Sverige som vi uppfattar den idag, genom att belysa vilka olika delar av vår historiebrevbeskrivning som lyftes in och vad som valdes bort, utifrån vad som värderades som viktigt för det samhälle man ville skapa eller behövde ha för att få saker att fungera. Det är intressant läsning, framförallt i tider när nya regionindelningar diskuteras.

Bland de delar som valdes bort fanns hembygdsrörelsen med all sin kunskap och historia samt den starka traditionen av lokal politisk kultur runt om i landet. Det som lyftes in var de delar som stärkte nationalstatens roll och betydelse.

Peter Aronsson skriver vidare ett stycke som är av hög relevans för detta projekts verkliga syfte: ”... den svenska modellens rötter kan beskrivas precis motsatt den gängse bilden av en stark stat och lydiga svenskar. Istället är det ett ovanligt starkt och välorganiserat samhälle från sockennivå och uppåt som tvingat statsmakten till förhandlingar på en rad arenor som ligger bakom den svenska pragmatismen och förlitandet på staten – just för att den har större inslag av samhälle i sig än på många andra håll. Det är när vi glömmer det förhållandet, att samhällsbygget har en avgörande lokal komponent, som statsmakten hotar att frigöra sig och den historiskt unika samhällsmodellen hotar att krackelera. Det sker dock emellertid inte i en hast, utan som en gradvis underminering av samhällssolidaritet som tidigare kombinerat en långtgående individualism med samhällsidentifikation inom ramen för en pragmatisk rationalism.”

Med andra ord, det starka välfärdssamhälle som vårt land har varit, blev det på grund av att det fanns många mindre delar som var politiskt starka och självstyrande och hade en för den tiden fungerande demokrati, som ställde krav uppåt och påverkade statsmakten att verka för den breda massans behov och väl. Det bör vara ett rimligt antagande att den långsamma rörelsen bort från det började när de starka lokalsamhällena försvagades och makt förflyttades från dem till större enheter.

Som sagt, bakom frågan om föryngring döljer sig vår tids stora demokratiska frågeställningar. Det är kanske inte så konstigt att det är lättare att lägga skulden och ansvaret på att unga inte vill vara med, än att börja rannsaka det som ändå fortfarande är ett förhållandevis väldigt tryggt samhälle för de flesta av oss.

Likväl är det vägen till föryngring, liksom det är vägen till att utveckla demokratin. Att börja prata om vad det är som gör oss till människor, och att öppna upp historiepusslet som utgör Sverige idag för att noga gå igenom vilka bitar som vi behöver ha kvar och vilka som fattas och behöver läggas in.

Det är också av högsta vikt att det synliggörs vad kulturarv är, att det är något som hela tiden omformas, förnyas och utvecklas och som måste vara väl förankrat och representerat för att vara verklighetsanknutet. Att de delar av historien som ansågs betydelsebärande för 100 eller 200 år sedan inte alls behöver vara det idag. Det behöver också synliggöras vilka som har makt att definiera vad som är kulturarv eftersom det är detsamma som att ha makt över vår identitet, vilka som får räknas som svenskar, jämtar, normala osv. Och att det är när vi äger en så fullständig bild som möjligt av vilka vi är och hur vårt samhälle ser ut som vi också äger den fulla makten över oss själva. Det är då vi ser och förstår att vi är beroende av varandra, att hur jag har det i mitt samhälle beror på och påverkar hur du har det i ditt samhälle. Oavsett det är grannbyn eller en stad på andra sidan jorden. Vi är alla olika delar i samma sammanhang.

Att jobba för en föryngrad och förnyad hembygdsrörelse är alltså i själva verket att jobba för en reformering av vår demokrati. Att återskapa och modernisera de lokala demokratierna som ger alla närhet till påverkansmakt och förståelse för hur det fungerar, och som är säkerheten för att de stora besluten och förändringarna är folkligt förankrade. Som ser till att det hela tiden råder en jämn växelverkan mellan det stora och det lilla.

Ingen liten sak men fullt möjlig med de förutsättningar som hembygdsrörelsen fortfarande har.

För hembygdsrörelsen är, trots allt, en otroligt livskraftig rörelse. Hembygdsföreningarna är många och de aktiva likaså, även om de flesta är i ungefär samma ålder.

Bland erfarenheterna från detta projekt ryms absolut de föreställningar som man kan förvänta, om en rörelse som helst bara vill bevara och blicka bakåt, som främst riktar sig till de likasinnade och som har svårt att se sin roll i ett modernt sammanhang. Men framförallt ryms en massa annat. Människor som brinner för det samhälle och den gemenskap de bor i, som brinner för att skapa sammanhang och förståelse, ibland medvetet och ibland omedvetet. Människor som ser nya saker och tänker nya saker, som förstår samhällsförändringar utifrån en djupgående historisk kunskap eller utifrån en hög teoretisk förståelse. Människor som ser att den största samhällsinsats de kan göra är för platsen de lever på. Människor som ser både bakåt och framåt. Och som har mött en hel del motstånd för det. Människorna som har tagit oss hit och som vill ta oss in i framtiden.

Den populära timmerhästen på Hede hembygdsgård.

Framgångsfaktorer

Det finns några saker som har nämnts tidigare men som kan lyftas extra som specifika framgångsfaktorer:

- Att utgå från det ideella engagemanget. Att ha respekt för att de lägger oavlönad tid och kraft och möta upp dem på deras premisser.
- Att ge tillbaka. En av de avgörande sakerna till att nätverket har blivit så uppskattat är utan tvekan att människor känner sig påfyllda efteråt, att de känner sig värdesatta och bekräftade.
- Att synliggöra de goda exemplen. Att bryta uppfattningar om att det inte görs nåt eller inte finns några unga med att visa på det som finns och görs, men som inte syns.

- Växelverkan mellan leden. De flesta organisationer har samma uppbyggnad med lokala aktörer, en regionalt samlande organisation och så ett riksförbund. Idag har kommunikationsleden kommit att främst gå uppifrån och ned trots att det borde vara tvärtom. Här behöver man jobba med att koppla ihop leden så att de regionala och nationella förbunden får en väl fungerande gräsrotsförankring.
- Att alltid återkomma till varför. Varför gör vi saker, varför är det viktigt och vad är det vi vill uppnå med det vi gör? Det kan tyckas som enkla och självklara frågor, men genom att hela tiden påminnas om syftet så påminns vi också om meningen med det vi gör. Det blir också lättare att utvärdera och om nödvändigt förändra sitt arbete om man regelbundet stämmer av.
- Att sätta de mindre delarna i relation till det större sammanhanget, eftersom det synliggör vikten och meningen med de enskilda insatserna på ett tydligare sätt.

Slutsatser

Projektet Så blir vi yngre! har strävat efter förnya och förnygra hembygdsrörelsen i Jämtlands län, att förändra attityder och normer kring vad hembygd och engagemang är och kan vara och vilken roll de kan spela. För att komma dit har projektet jobbat dels stöttande och direktverkande på föreningsnivå, dels övergripande med att synliggöra de strukturer och normer som behöver förändras.

En slutsats man enkelt kan dra av detta projekt är att det har försökt greppa över mycket. Bitvis har det varit svårnavigerat och otydligt, men ska man bryta nya vägar så finns det inte så tydliga kartor att följa.

Det som dock har blivit tydligt är följande delar:

- Jämtland Härjedalen har en livskraftig och aktiv hembygdsrörelse idag, där det just nu är mycket i rörelse.
- Många engagerade är inte helt på det klara med varför de är engagerade. Det krävs med andra ord ett tydliggörande av vad det är man jobbar för och varför.
- Det ideella engagemangets kraft som samhällsbärare och den enorma vikten av att vårda det. Det är mycket som vilar på civilsamhällets axlar idag, som antingen tas för givet eller inte syns överhuvudtaget förrän det försvinner. Det borde ligga i mångas intresse att stärka och utveckla civilsamhället.
- Människor, unga som gamla, vill engagera sig, men föreningslivet och civilsamhället måste struktureras om så att det motsvarar människors liv idag.
- Det ligger demokratisk sprängkraft i frågorna som rör hembygd och rurala miljöer och lokal makt.
- Det är när vi vet varför vi gör saker som vi kan bli riktigt kraftfulla, för att veta det så måste vi granska och synliggöra vilka de underliggande värderingarna för vårt engagemang är.

Hembygdsrörelsen är unik på flera sätt, men kanske ändå främst genom att den är så pass komplex att ett förnygringsprojekt kan komma att handla om demokratins fall och uppgång. Den är liksom både bärare av en kunskap och historia, samtidigt som den utgör aktiv systemkritik genom att bära på just det. Inte bara genom tidsresor utan också genom att vara en bärare av en del av Sveriges historia som aktivt plockats bort från den moderna berättelsen om landet och påminna om vilka följder det fått.

Vi står just nu vid brytningspunkter för vår tid som vi känt den, och de val vi har är att antingen blunda och åka med dit strömmen tar oss, eller så stannar vi upp och kollar noga var vi är och vilka vägar som finns framåt och tar ut en ny riktning.

Ingen kan rikta ljuset mot den vägen bättre än hembygdsrörelsen. Här finns kunskapen, erfarenheterna och minnena om tiden med stark lokal demokrati att blicka bakåt genom. Här finns målsättningen att utveckla demokratin och att jobba med barn och unga att titta framåt med. Här är man uttalade bärare av den lokala gemenskapen och av kulturarvet och har därmed redskapen för att kunna uppdatera den demokratiska processen till en modern och nutida version.

Det vi har sett under denna projekttid är tydliga exempel på detta och på vad som händer när människor blir stöttade och bekräftade i sitt arbete för det. Kanske mest av allt vad som händer när man känner att man har ett sammanhang att växa i och ser meningen med sitt arbete.

Men det kan inte gå av sig själv. Som tidigare nämnt så behövs stöd och nya perspektiv in. Här har framförallt det offentliga samhället en viktig roll att fylla genom att stötta upp civilsamhället rejält. Både i form av resurser och som del av samhällsutvecklingen. Att jobba föreningsutvecklande borde vara en självklar insats från kommuner och landsting/regioner.

Projektet Nu blir vi yngre! har nu avslutats men det riktiga arbetet har precis påbörjats. Nu har vi byggt plattformen och vidgat perspektiven för att ta oss vidare. Heimbygda är idag en organisation som är delaktig i sin samtid och som är med och påverkar. Som aktivt försöker hitta nya sätt och lösningar och som vågar förändra sig. Som vill vara den förändring vi vill se i världen och som besitter den sprängkraft som krävs för det.

Kurs för molnskådare på Lits hembygdsgård.

KULTURARV

ROLIGARE I PRAKTIKEN ÄN TEORIN

31 maj Östersund

Välkommen till en konferens om lokalsamhälle, lärande och kulturarv. Med utgångspunkt i hembygdsrörelsens arbete för barn och unga lyfter vi hembygdspedagogikens möjligheter att stärka och uppvärdera civilsamhällets roll som engagerande och medskapande kraft i lokalsamhället. Vi lyfter även skolans roll för det demokratiska mötet med kulturarvet. Konferensen vänder sig till dig som jobbar med eller är intresserad av kulturarv, lärande, förnying och demokratiutveckling.

Vi i Heimbygda tror att det öppna mötet med vår historia och vårt kulturarv är vägen fram till ett tryggt och öppet samhälle. När vi är förankrade i vår egen historia och kultur kan vi vara öppna och inkluderande inför andras, och framförallt förstår vi att vi hela tiden åter- och omskapar den.

PROGRAM

8.15 Registrering och kaffe

9.00 Inledning och välkomnande.

Eva Sjögren-Zipsane, Heimbygda

9.10-10.10 Presentation av Heimbygdas projekt "Så blir vi yngre!"

Kristina Ernehed, projektledare, samt deltagare i projektet.

10.10 Kaffe och macka

10.30 Lärande genom kulturarv och kulturarv som resurs.

Maria Domeij Lundborg, Nordiskt Centrum för Kulturarvspedagogik.

11.10 Hembygdspedagogik <3 skolan=sant! Exempel från förskola och skola på hur man kan arbeta med hembygdens historia i praktiken.

Siv Myhr, lärare och hembygdsengagerad.

11.50 Praktisk förnyelse inom hembygdsrörelsen, hur vi jobbar!

Trine Rolfsson, ordförande Järvsö Hembygdsförening.

12.30 Lunch

13.30 Inkludering och kommunikation, hur når vi dem vi inte når?

My Fransson, verksamhetsutvecklare med fokus på ungdomar, Studieförbundet Vuxenskolan Gävleborg.

14.10 "Men, betyder det att någon kan läsa det här om 200 år!?"

Konkreta exempel på möten mellan unga-gamla, skola-förening och dåtid-nutid-framtid i den skånska hembygdsrörelsen.

Sara Williamsson, kulturpedagog och hembygdsrådgivare på Skånes hembygdsförbund.

14.50 Bensträckare

15.00 Det nationella perspektivet, hur ser det ut i resten av landet?

Viktoria Hallberg, verksamhetsutvecklare för pedagogik, natur och miljö på Sveriges hembygdsförbund.

15.30 - 16 Avslutning, kaffe och kaka

MEDVERKANDE

Eva Sjögren Zipsane

Före detta landsantikvarie och chef för Landsarkivet i Östersund. Eva har en gedigen bakgrund inom musei- och kulturarvsvärlden. Under hennes år på landsarkivet jobbade hon hårt för att arkiven skulle bli mer öppna och publika och för att tillgängliggöra historia och kulturarv för allmänheten.

Kristina Ernehed

Projektledare för Heimbygdas projekt *Så blir vi yngre*. Jobbar med landsbygdsutveckling, föreningsutveckling och rural empowerment såväl professionellt som ideellt.

Maria Domeij Lundborg

Projektledare och forskare på Nordiskt Centrum för Kulturarvspedagogik, NCK. Maria är doktorand i historisk arkeologi och har lång erfarenhet av kulturarvsförmedling och utställningsproduktion vid olika museer runtom i landet.

Siv Myhr

Lärare och förskolelärare i Funäsdalen. Har gått specialutbildningen Kulturarv och lärande och jobbat mycket med detta i sin undervisning. Har i sitt uppdrag som förstelärare bland annat gjort en sammanställning av läroplanens samband till hembygdsrörelsen. Har ett stort intresse för historia, kulturarv och handslöjd och är engagerad i slöjklubb och hembygdsförening.

Trine Rolfsdotter Svensson

Ordförande i Järvsö Hembygdsförening (som sänker medelåldern rejält). Hon brinner för kulturarvet, och den ideella insatsen har alltid varit en självklarhet för henne. Absolut roligast tycker hon att det är inom föreningslivet när hon får medverka till att utveckla verksamheten och genomföra nya idéer. Till vardags arbetar hon med världsarvet Hälsingegårdar på Stenegård, ett av Hälsinglands främsta besöksmål.

My Fransson

är 28 år, bor i Järvsö, där hon också är uppvuxen. Jobbar på Studieförbundet Vuxenskolan i Gävleborg med organisationsutveckling och brinner för landsbygdsutveckling i allmänhet och Järvsös utveckling i synnerhet, samt ungas delaktighet.

Sara Williamsson

Historisk arkeolog som jobbat med kulturarvspedagogik och att förmedla historia på olika sätt. Sara har jobbat på Skånes hembygdsförbund sedan 2011 och har under den tiden genomfört flera olika projekt med fokus på samarbete mellan skola och hembygdsföreningar. Brinner för att förmedla lusten, viljan och verktygen till att lära sig mer om sitt kulturarv.

Viktoria Hallberg

Verksamhetsutvecklare för pedagogik, natur och miljö på Sveriges Hembygdsförbund. Viktoria är agronom och lärare med ett särskilt engagemang för miljö- och demokratifrågor.

PRAKTISK INFORMATION

Tid: 31 maj kl. 9-16, registrering och kaffe från 8.15

Plats: Rentzhogsalen, Jamtli Östersund

Kostnad inklusive lunch och fika: 500 kronor (moms ingår ej).
Summan sätts in på Heimbygdas bankgiro 5765-2026 senast 17 maj.
OBS Ange vem betalningen avser!

Anmälan: Senast 17 maj via detta formulär:
<https://goo.gl/forms/9Vs2u1Z7WgWuDHiz2>

Boende finns att boka på:
www.jamtli.com/mat-logi-service/jamtli-vandrarhem / 063 15 03 00
www.hotelemma.com / 063 51 78 40

Kontakt: kristina.ernehed@jamtli.com, 076-16 46 158

